

3. Sløvende: Den søde bedøvelse

Giv mig en bajer. Jeg vil berømme det ravgule øl fra fad. Det er isafkølet, og det fråder af kulsyre. Død og djævel. For jeg længes efter det. Mit svælg drikker allerede, når jeg ser det på afstand. Jeg vil begrave mig i en slurk.

Personligt kan jeg bedst lide at drikke rødvin, tror jeg - også uden mad. Så vi kunne drikke en flaske pinot noir eller sådan noget. Det er også sådan en let fransk naturvin heroppe, som er meget god uden mad.

Der er nogen, der siger, at man ikke får tømmermænd af naturvin, er det ikke rigtigt?

Altså, der er nogen der siger, at man får mindre tømmermænd af naturvin, i hvert fald.

I den næste lille halve time handler det om den dér søde bedømmelse, de fleste af os nok kender til. Det var Laura, vi lige hørte lede efter en flaske. Måske er det som hos hende den gode rødvin, der gør dig afslappet og let på tå. Måske er det en pind med lidt hjemmedyrk eller måske endda noget endnu tungere. Uanset hvad er du ikke alene, for at lade sig synke ned - at bruge rusmidler for at blive afslappet - det har man kendt til i tusinder af år. Mit navn er Lasse Telling, og i fem udsendelser dykker jeg ned i rusens historie. Denne udsendelse handler om de såkaldte sløvende rusmidler, og hvorfor de er blevet brugt igennem tusinder af år. For hvorfor er det egentligt, at det er så dejligt at blive en smule bedugget, at mennesker altid har opsøgt det? I den næste halve time skal vi blandt andet høre om Odysseens opiumsmisbrugere, cannabissens lyksaligheder og om Egtvedpigens druk. Men det hele starter en lille smule tåget.

Sammen med vores husantropolog Inge Schjellerup er jeg på jagt efter den hashbod, som Nationalmuseet fik i 2003, da politiet ryddede Pusherstreet på Christiania. Men den er ikke sådan lige at finde.

Der er nogen, der har taget den. Den plejer at stå her.

Ja, det synes jeg da også. Ja, lige præcis. Det er sådan nogle ting, der sker på museet. Det er det dér med livet om natten på museet.

Da Inge Schjellerup var ung studerende, var det ikke så svært at finde hash på museet, som det er i dag.

Jeg tænker på dengang, jeg begyndte på universitetet, og det var i slutningen af 60'erne, og der kom der også sådan særlig, sødlig duft inde fra nogle af rummene. Og så kunne man simpelthen se, at de skar de der hashstumper - som er kompres-cannabis - sammen, og så kunne man så købe det, hvis man havde lyst til det. Men jeg syntes, det lugtede så forfærdeligt, så jeg skulle ikke have noget af det.

Heldigvis lykkedes det Inge at navigere imellem tågerne, og i dag er hun blandt andet æresdoktor ved to universiteter i Peru. Det er derfor, hun kan fortælle os mere om, hvem der egentlig var de første, der bedøvede sig i rusen - nærmere betegnet i opi-umsvalmuerne.

Faktisk er nogle af de tidligste beskrivelser, man har om valmuen, den stammer fra Odysseen. Odysseus, som jo sejlede af sted fra krigen, så fandt han simpelthen ud af, at han kom til en ø, og på den ø der lå de alle sammen og så mere eller mindre døse ud. Og så skriver Homer i Odysseen: "Blæst af en stor storm i mærkelige farvande kan Odysseus og hans mænd lugte en ø for lokkende parfume langt væk fra. Øen med de valmuespisende er et sted fuld af stofmisbrugere, vil man sige i dag, hvor Odysseus og hans mænd lander meget tidligt på deres rejse. Desperat efter vand og proviant lander de, og Odysseus beordrer tre søfolk til at udforske øen og finde proviant. De kommer over en gruppe mennesker liggende på ryggen og tyggende blomster. "En fjollet, tåbelig mand," siger én. "Du vil ikke have proviant, du vil have valmue." "Hvad er valmue," spørger en sømand. "Den er kærlighed, og den er brød, og den er sport og vin," siger manden. "Uafhængig af hvem du er, så kan du få lov at få glæde af den.""

Søfolkene prøver det selvfølgelig, og de er vilde med det, og de ender med bare at være lig med alle de andre, som simpelthen også ligger og drikker det.

De første beskrivelser af, hvordan de sløvende stoffer er blevet brugt, er fra mere end 3000 år før vores tidsregning. Og taler vi om alkohol, går beskrivelserne helt tilbage til mere end 6.000 før vores tidsregning. Opium blev først og fremmest brugt som afslappende, hvis man for eksempel skulle sove, eller hvis børn ikke ville falde i søvn eller kunne stoppe med at græde. Det var altså den rekreative brug, der var i centrum. De brugte rusen for fornøjelsens skyld.

Men der er noget, der tyder på, som de skriver dér, at det har simpelthen været brugt til sådan en behagelig rus. Og så senere har man så fundet ud af, at det faktisk havde nogle medicinske egenskaber. Blandt andet er Kodein jo en morfin - det kommer jo faktisk fra opium. Det tænker man ikke over til hverdag.

Men rusens bedøvelse var også effektiv, når det kom til krig. For den kunne få én til at glemme alt omkring sig. Også alt det man ikke havde lyst til at tænke på.

Det samme med Helena af Troja: Hun havde modtaget en drik af den egyptiske dronning, så da krigen var nær, så tænkte hun hurtigt at putte noget ned i den vin, som de græske soldater skulle have. "De drak af den for at lindre smerte og vrede og glemme glemsomhed over enhver sorg. En sådan drik blandet med vin ville garantere, at ingen mand ville lade en tåre falde på kinden en hel dag - ikke engang hvis hans mor eller hans far døde, eller hvis i hans egen tilværelse mænd med bevæbnede sværd slog hans bror eller hans søn ned, mens han så på det.

Inden vi kommer for godt i gang, må vi hellere få styr på, hvorfor både alkohol, cannabis og opium er med i den samme historie om rus, der bedøver os. Der er nemlig stor forskel på, hvordan de virker, og hvor meget de virker. Men alligevel har de også den samme effekt som lader os glide langsomt ud i tågerne. Det er rusmiddelforsker Morten Hesse, der har ordet.

Sløvende stoffer - langt det mest udbredte og anvendte er alkohol. Og så er det stoffer som opioider, som vi kalder dem. Og opioider er alle de stoffer, der virker på samme måde som opium i hjernen. Det vil sige, at de går ind og virker på nogle bestemte receptorer, som gør, at vi oplever, at smertesignaler bliver undertrykt, og vi bliver søvnige og trætte og går lidt i stå, og som gør, at vores åndedræt bliver lidt langsommere. Det er nogle af de stoffer, som giver anledning til flest dødsfald, fordi hvis åndedrættet bliver meget langsommere, og så holder man op at trække vejret, og så dør man. Så der er alkohol, der er opioider, og så er der sådan noget som sove- og nervepiller som benzodiazepiner, som er nogle af de piller, som vi også har relativt stor udbredelse af.

Nu bliver det måske en lille smule teknisk, for de sløvende stoffer er en spraglet kategori, som ikke helt lader sig tæmme. For eksempel er cannabis også et sløvende rusmiddel. Man ved bare ikke helt, hvordan det fungerer.

Altså præcis hvorfor cannabis er sløvende, det har vi heller ikke beskrevet særlig godt i litteraturen. Men det kan vi se, det er. Og det går faktisk igen for mange af de effekter, vi har af stofferne - ikke dem alle sammen, men for mange af stofferne - at vi kan beskrive, hvad de gør, men vi kan ikke altid beskrive præcist hvorfor. Det som vi tror om cannabis, som der efterhånden er en del belæg for, det er, at fordi cannabis binder sig til en bestemt receptor i hjernen, altså en bestemt kontakt i hjernen, der hedder CB1-receptoren, så blokerer den for et stof, som hedder anandamid. Og anandamid er et stof, som blandt andet bliver brugt af hjernen til at lave realitetstests. Så hvis vi har en eller anden oplevelser og tænker "var det virkeligt, eller var det bare noget, jeg forestillede mig?" så bliver anandamid aktiveret. Men fordi THC'en i cannabissen sætter sig på den dér receptor, som bruger anandamiden, så bliver vores realitetstestning ligesom skruet lidt ned. Og jo mere THC vi har i hjernen, jo mere bliver vores realitetstestning skruet ned, og så kan vi opleve det her, at vi synes, at et eller andet er helt skørt. Og hvor vi normalt ville skubbe det væk som bare en skør tanke, så får den ligesom lov at fylde enormt meget, den dér skøre tanke, og så kan man begynde at grine. Og tilsvarende kan vi se eller høre et eller andet i musikken, som vi normalt ville tænke, at det betyder ikke så meget den dér lyd, så pludselig bliver man opmærksom på den, fordi man har skruet lidt ned for filtret i hjernen.

De sløvende rusmidler lukker altså ned for noget og åbner op for noget andet. De giver os varme kinder og lyst til at snakke, når vi sidder til fredagsbaren, og de fik de gamle grækere til at smide sig på en solvarm klippe uden at gøre dagens gode gerning. Det er noget, der har fristet os mennesker gennem tusinder af år. Lad os vende tilbage til Inge Schjellerup, der skulle til at fortælle om cannabissens historie.

Cannabis det findes og har eksisteret som rusmiddel både i Kina... Det er noget af det tidligste man kender. Men det er også nævnt i Odysseen af Homer, netop at Helena gav Telemachos cannabis som gave. Og historikeren Herodot - som faktisk er den mest fantastiske historieskriver, man kan forestille sig - fortæller om de nomadiske skyteres brug af cannabis i deres begravelsesceremonier. Og inden for islam er der nogle sufis, de har brugt det som rusmiddel allerede fra omkring år 1000, og i løbet af kort tid blev

det faktisk spredt ud over hele den muslimske befolkning på det tidspunkt. Så araberne brugte først cannabis i form af hash. Og i Afrika syd for Sahara har man brugt det frem til den europæiske kolonisering i 1900, og der tog man det jo netop også som hash. Faktisk var det portugiserne, der indførte det til Brasilien. Det var en global verden allerede dengang, og det er jo ret pudsigt at tænke på, at da vi kommer til Sydamerika og Venezuela, så er det derfra, navnet marihuana opstår. Så marihuana det er faktisk cannabis.

Både opium og cannabis blev altså brugt for fornøjelsens og afslapningen skyld, ligesom især cannabisen også spillede en hovedrolle i nogle samfunds religiøse ceremonier. De næste århundreder spredte rusmidlerne sig til hele verden. Cannabisen rejste fra Centralasien og Mellemøsten til Europa og Amerika, hvor den også hurtigt blev en succes. Og efter sin succes i Mellemøsten og Middelhavsområdet bredte opium sig mod Kina og Østasien og senere Europa, hvor det hurtigt blev et populært produkt. Hør bare, hvad en læge sagde om opiummen.

I 1600-tallet er der faktisk en læge, han laver noget, der hedder laudanum, som er lige præcis lavet af valmue og en eller anden alkoholisk substans. Og han siger, at han simpelthen har gjort en masse kongelige personer raske i hele Europa. Nok vildt overdrevet, men han skriver det: "Opium giver behagelige drømme, befrier dig for frygt og sult og smerte og giver den regelmæssige forbruger punktlighed, ro i ånden, nærvær i sjælen, hurtighed og succes i forretningssager, selvsikkerhed, overflod, åndskontrol, mod og afvisning af fare, hjertelighed, styrke, tilfredshed, fred i samvittigheden, upartiskhed - og millioner af personer er enige i mine udsagn."

Men lad os vende tilbage til det allermest brugte rusmiddel verden over - nemlig alkohol.

Hvem er det, vi leder efter?

Vi leder efter Egtvedpigen. Egtvedpigen, som jo er fra bronzealderen.

For selvom jeg ikke kunne finde hashboden sammen med Inge Schjellerup, så er vi på vej hen til en berømt ung kvinde, der ifølge arkæologerne også var glad for at blive lidt let på tå.

Her er Egtvedpigen, og hun var kun 16 til 18 år gammel, da hun døde. Det interessante er jo nemlig, at man troede, hun var pæredansk. Men det er jo netop bevist, at hun faktisk ikke var dansk. Hun kom nede fra Tyskland et eller andet sted. Men hun ligger jo netop begravet med en fin, lille beholder, og den beholder har man analyseret, og der har været en eller anden form for alkoholisk drik i den. Sandsynligvis har det været en form for mjød eller øl. Så det var meget vigtigt, at man fik mad med i graven. Som du kan se, der er ikke noget skelet tilbage af hende. Det er forsvundet i egekisten. Men alt andet organisk materiale er fint bevaret, og hun er jo netop kendt for at have det dér meget, meget korte skørt og den dér fantastiske, store bronzepåse med spids på omkring livet.

Hvorfor var det vigtigt, at fik noget af det her mjød med?

Hun skulle have noget med til det andet liv. Det kender man også fra mange andre steder, hvor man lægger gravgaver med. Vi skal have maden med til rejsen. I Grækenland var det over floden. Her ved man jo ikke noget, men det var i hvert fald til livet efter døden.

Og nu vi taler om drikkeri på Danmarks mest nationale museum, så har Inge Schjellerup en lille anekdote fra dengang, tiderne var anderledes for slet ikke så forfærdelig lang tid siden. Altså dengang for nogle årtier siden hvor det endnu ikke var forbudt at drikke øller til frokost, når man gik på arbejde.

Vi drak øl til frokost stort set hver dag der for mange år siden. Og kom der én på besøg, så kom snapseflaskerne også frem. Jeg kunne skrive tilbage til de helt gamle: Birket-Smith, som jo var én i etnografiens historie, han gjorde det meget morsomme, at han glemte en øl bag nogle særlige bøger i biblioteket. Og hvis man så tog den bog, så havde man jo ret til øllen. Så han kunne simpelthen se, om man havde læst den og den bog.

Men nok om alkohol for nu. Lad os vende tilbage til opiummens søde, bedøvende rus, der kun blev mere og mere populær, efter den var kommet til Europa. Det var i løbet af 1800-tallet, at lægerne begyndte at se nærmere på, hvordan især opiummen kunne bruges i deres arbejde. Ud fra opium udviklede de blandt andet det smertestillende morfin, som blev meget populært til at lindre smerter. Den blev blandt andet brugt i store

mængder under den amerikanske borgerkrig. Et minus var dog, at mange soldater blev afhængige af morfinen, og det var ikke kun i USA, at afhængigheden af de populære opiater begyndte at give problemer. For afhængigheden var så voldsom, at den begyndte at blive udnyttet til storpolitik og kampen om verdensherredømmet.

Det fik meget betydning, også når man tænker på opiumskrigene. Det skyldtes, at Kina fandt meget hurtigt ud af, at opium også var en fortryllende drik, om jeg så må sige. Den dér valmue var stærkere i Europa og Nærorienten, end den var i selve Indien og i Kina. Og derfor ville de selvfølgelig have den stærkeste, og derfor begyndte de at importere den stærkeste uden noget besvær. Det var der en af de kinesiske kejsere, der sagde, at det går ikke der her, fordi alle bliver mere eller mindre sløve af det. Så han forbød både at dyrke det i Kina, hvor de havde det, men han forbød selvfølgelig også importen. Men englænderne så deres kæmpe fordele i at sælge opiummen videre til Kina, på trods af at det var forbudt. Og så kan man se - man har faktisk fortegnelser over hvor meget, der blev smuglet ind i Kina. Det var ufattelige mængder. Men som jeg sagde: Kina var ikke interesseret i det. Og så begyndte den første opiumskrig, som de desværre tabte. Englænderne var faktisk forfærdelige, og de måtte afstå Hongkong, og derfor kom Hongkong til at være under englænderne på det tidspunkt. Så kom der den anden opiumskrig, som jo kom faktisk ikke særlig mange år efter, og resultatet netop blev, at Kina måtte åbne en masse havne for europæerne. Og derfor betegner kineserne simpelthen det århundrede som et af de mest forfærdelige.

Kina tabte opiumskrigene, men opiummen gav de ikke slip på. Mange af dem rejste mod USA, da guldfieberen rasede, og prærierne skulle bygges til med jernbanespor. Og kineserne tog opiumspiben med sig. Og cannabissen og hashen var mindst lige så populær. En af dem, der dyrkede dens virkning, var digteren Baudelaire, der huserede i Paris i 1800-tallet.

Jeg vil sige, så er det utroligt, at man laver et litterært selskab i Frankrig, som hedder Le Club des Hashischins - Hashrygernes Klub. Der er blandt andet Alexandre Dumas medlem, og han har åbenbart lavet en meget, meget livlig beskrivelse af hashhusene i den bog, der hedder Greven af Monte Cristo. Og så er der også Baudelaire, som jo er en anden meget kendt forfatter. Han skriver digte i prosa om sådan en rus.

"Foran vinduerne og over sengen græder musselinet" - altså stoffet - "sin hvide tårestrøm. Det breder sig i sneskinnende fald. På sengen hviler gudinden, drømmenes

dronning. Hvorledes er hun kommen her? Hvem har ført hende hid? Hvilken magisk magt har hensat hende på denne drømmenes og vellystens trone. Lige meget. Hun er her. Jeg ser jo, det er hende. Det er hendes øjne, hvis glød gennemborer tasmørket. Jeg kender dem på deres forfærdende ondskab. De tiltrækker, underkuer og fortærer det uforsigtige blik, der betragter dem. Jeg har ofte gransket disse sorte stjerner, som vækker nysgerrighed og beundring. Hvilken velvillig ånd skylder jeg, at jeg således er omgivet af stilhed, fred, hemmelighedsfuldhed og duft? Oh, saglighed. I det, vi i almindelighed kalder livet, har selv i sin lykkeligste udfoldelse intet til fælles med det højeste liv, som jeg nu smager minut for minut, sekund for sekund."

I dag er rusens poesi måske ikke helt den samme, som da Baudelaire beskrev den. Sådant sker det ofte, når den vestlige videnskab går i gang. I dag bliver forskellige udgaver af opium i stor stil brugt som smertestillende lægemiddel, ligesom cannabis heller ikke længere kun er et ulovligt rusmiddel her i Vesten. Alkohol er der lidt mere tvivl om.

Vi har jo enormt meget gavn af opioiderne i forhold til sådan noget som, når man skal bedøve folk til operationer, og når man skal smertelindre i meget alvorlige sygdomme, især livstruende sygdomme, eller kortvarige, meget smertefulde tilstande. Der har vi stor, stor gavn af opioiderne. I forhold til alkohol må vi nok sige, at der har vi ikke rigtig nogen gavnlige effekter. Vi kan godt se, at der er en eller anden lille overdødelighed blandt dem, som er helt afholdende i forhold til dem, som har et meget lille forbrug af alkohol. Og nogle siger, at det kunne være et tegn på, at alkohol beskytter lidt mod nogle typer af sygdom. Men hvis der er en beskyttelse, så er den ekstremt lille. Og i den anden ende, hvor man har et stort forbrug, er der mange forskellige skadevirkninger af alkohol, så det er svært at få det til at balancere godt til fordel for alkohol. Hvis man tænker, man gør noget godt for sig selv, så oplever man også tit, at man gør noget godt for sig selv. Det er ikke sådan, at jeg vil fordømme forbruget af alkohol, men jeg kan heller ikke sige, at der er nogen god måde at dokumentere på, at det faktisk gør noget godt.

For der er lige det med misbruget. Især opiater og blandt andet aflæggeren heroin, der blev udviklet af 1874, er voldsomt vanedannende.

For de interesserede kan jeg fortælle, at det blev orangevinen, jeg åbnede sammen med Laura denne mandag formiddag. Nu er vi i gang med at kigge lidt rundt til de andre vinreoler efter noget, der kunne friste.

Så har vi den her. Den hedder Monte-Bacco. Det er en Ribera del Duero, så den er spansk, og den kan jeg vildt godt lide. Den er meget kraftig og spicy.

For hvorfor er det egentlig, at vi kan lide at beruse os? Det er lidt som at blive spurgt, hvorfor vi kan lide fodbold eller at gå en tur i den første forårssol. Det er bare sådan noget, der føles godt. Men Laura har alligevel tænkt lidt over, hvad der er ved den bedøvende rus, der er så dejlig - og om det måske nogle gange bliver lidt for meget.

Nu arbejder jeg på en vinbar, så normalt drikker jeg jo også lidt rødvin, når jeg er på arbejde. Og så løber det da op i i hvert fald to-tre gange om ugen, tror jeg. Og så kommer det lige an på, om man skal noget, og om der er specielle lejligheder, eller om man bare skal forkæle sig selv lidt derhjemme, tror jeg. Så det er lidt forskelligt. Men hellere for ofte end for sjældent, vil jeg sige.

I næste udgave af rustur handler det om den hellige røg, der skabte fred mellem indianerne og nybyggerne. Om tobakken, der blev udråbt til et mirakelmiddel, da den først kom til Europa, men i dag er lige det modsatte. Rustur er procederet af mig, Lasse Telling, fer Loud og Vores Tid, Nationalmuseets digitale medie. Du kan finde udsendelserne på vorestid.dk, loud.land eller dér, hvor du plejer at lytte til dine podcasts.